

ÖNSÖZ

Dijital teknolojiler hem nesnelere, başkalarıyla ve kurumlarla kurduğumuz ilişkileri hem de kendi kendimizle kurduğumuz zihinsel ilişkiyi dönüştürür. Teknolojik gelişmeler gerçeklik, akıl, zekâ, bilgelik, kamusalılık gibi yaşam dünyalarımızı belirleyen kavramlara yeni anlamlar kazandırır ve içinde yaşadığımız veri tufanı karşısında yeni yorumlama pratikleri doğurur. Söz konusu dönüşüm sadece dünyayı ve kendimizi nasıl temsil ettiğimiz, gerçekliği nasıl kavradığımızla sınırlandırılmaz. Teknoloji dünyanın ve insan gerçekliğinin varlık anlamını değiştirir.

Dijital teknolojilerin gerçekliği düzenleme, adlandırma, ölçme, hesaplama, kodlama işlemlerinin hızı karşısında insanın sembolik alışveriş akışı boy ölçüşemez. Enformasyonun hızlı ve dolaysız bir şekilde iletildiği ve paylaşıldığı çağımızda, zihnin kamusalılığının, düşünmenin ve yargılamanın nasıl etkileneceği önemli bir sorudur. Bu bağlamda teknoloji felsefesi, psikik ve kolektif bireyselliklerin bu hızlı, derin ve yoğun dönüşüme ne şekilde tepki vereceği sorusunu ele alır. Otomasyon teknolojileri, büyük veri analitiği, Web'in dönüşümü, akıllı telefonların kullanımı, nesnelere interneti, sosyal medya ve dikkat ekonomisi gibi konularda felsefi ölçütlere ve tanımlayıcı kavramlara ihtiyacımız bulunmaktadır. 7/24 bizleri dinleyen makineler ve onların verileriyle ekranlarımızda gördüğümüz reklamlar, anonslar ve duyurular gündelik yaşamı kaplamış durumdadır. Reklam ve pazarlama stratejileriyle kurulan tüketicilik düzeni arzu edimlerini tüketim bağımlılığı hâline getirir. Bu nedenle, kullanıcı ve teknik araç şemasının yerini, algoritmaların işleyişiyle bizlerden beslenen bir dijital ortam almıştır. Bu yüzden fenomenolojik anlamda şeylerin kendilerine

dönmek, içinde bulunduğumuz teknolojik ortamı anlamayı gerektirir. Fenomenoloji, bakışın eğitimi ve dünyayla kurduğumuz yönelsel ilişkiler üzerine kurulu bir yöntem olarak ekranlar, ara yüzler, filtreler ile dolu, aceleci ve takıntılı bir çağda bugünü ve geleceği nasıl tasvir eder? Zihnimizin temel dayanakları olarak işlev gören protez cihazlar, imgelemi, algıyı, anımsama ve beklenti biçimlerini nasıl etkiler? Kolektif zekâyı harekete geçiren dijital yazı, imaj ve semboller nelerdir?

Bu kitap yukarıdaki sorularla başlayan bir araştırma sürecinin ürünüdür ve “Kriz ve Kritik” adını verdiğim araştırma projesinin devamıdır. Antik Yunan’dan miras kaldığı şekliyle ayırmak, seçmek, hüküm vermek anlamlarına gelen *krisis*¹ sözcüğü fenomenolojinin üzerine en çok eğildiği meselelerden birine giriş kapısı olarak düşünülebilir. Sokratik yöntemde adalet ve doğruluk gibi sorular için kriter koymak ve bu kriterleri farklı bakış açılarının çatışmasıyla eleştirmek ve iyileştirmek üzerine kurulu kuramsal tavrı alma Husserl fenomenolojisi için yol gösterici olmuştur. Kriz her zaman bir karar almaya, hüküm vermeye götürür. Geçmişteki kararlar yeniden ele alınır ve gelecekte oluşacak problemler öngörülür. Söz konusu yaklaşımın amacı kendi zamanımızdaki ve gelecekteki krizlerle hesaplaşmaya başlamaktır. Fenomenolojik eleştiri öncelikle tavrı değiştirmeye, belli bir tavrı askıya almaya dayanır. Husserl’e göre *epokhe* gerçekliği reddetmek, ondan mutlak biçimde şüphe duymak için değil; gerçekliğe yönelik belli bir dogmatik tavrı askıya almak için yapılır. Şu hâlde, fenomenolojinin eleştirel yöntemi, dijital teknolojilerin insan zihni ve kolektif zekâ üzerine etkilerini anlama ve yorumlama için yararlı bir teorik pusula olabilir.

Kitaptaki yazılarda Edmund Husserl’in fenomenolojisindeki “anlamın krizi” ve Martin Heidegger’in çalışmaları üzerinden kavramsallaştırdığım “eylemin” krizi fikirlerine² eklenen bir kriz

1. Koselleck, Reinhart. (2009). *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar*, çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 210.

2. Söz konusu araştırma için şu metinlere bakılabilir: Şan, Emre. (2017). “Fenomenolojik Bir Sorun Olarak Kriz: Husserl ve Heidegger”, *Felsefi Düşün*, Cilt 8: Heidegger,

okuması yapmaya çalıştım. Husserl ve Heidegger üzerine kurduğum araştırma şu soruların çizdiği kuramsal çerçevede başlamıştı: Fenomenolojik yöntemler ve çeşitli fenomenolojik felsefe gelenekleri güncel krizlerin sosyal, politik ve ekonomik karmaşık boyutlarını anlamamıza yardımcı olabilir mi? Söz konusu krizler aynı yapıya mı sahipler yoksa bütünüyle özdeş olmasalar da aralarında özel bir bağdan bahsedilebilir mi? Bu bizi daha derin bir soruya götürür: Aslında tüm bu sınırları belli krizlerin altında yatan temel bir krizden söz edebilir miyiz? Eğer bu kriz nihai olarak rasyonelliğin krizi ise bu temel kriz felsefe ile ilgili olması bakımından, deyim yerindeyse, felsefenin krizi olmaz mı? Kriz üzerine felsefi düşünüm kaçınılmaz olarak felsefenin bizzat kendisi, statüsü, kendi krizini betimleme imkânı ve bu krize çare olma becerisi üzerine düşünümüne yol açmaz mı?

Fenomenolojinin kurucusu Husserl, yirminci yüzyıla dair üç krizden söz eder: Doğa ve insan bilimleri olarak bilimler krizi, özel bir bilim olarak felsefenin krizi ve anlamın krizi ile birlikte gelen kültür krizi. Söz konusu krizlerin temelinde aklın hem aydınlanma fikriyle gelen kurtarıcı rolü hem de onun araçsal kullanımın getirdiği çıkmazlar bulunur. Alman filozofa göre on dokuzuncu yüzyılın sonunda bilimin geçirdiği dönüşüm bilimsel kesinlik ve araçsal rasyonalizm arasında bir ikilik ortaya çıkarır. Bu yüzden fenomenoloji kesin olan ve kesin olma iddiasında olan arasında ayırım yapan eleştirel bir felsefedir. Fenomenolojinin söz konusu tavrı Husserl'in ve Heidegger'in modern bilim ve teknik eleştirilerinin kaynağıdır. Husserl bilimlerin temeline sadece başarıyı değil, şeylerin kendilerine dönme ilkesini yerleştirir. Bu görev, betimsel bir yöntemin temel ilkesi olarak, bize her türlü ön yargıdan önce verildiği şekliyle yaşam dünyasının anlamını ortaya çıkarmaktır.

Ancak, günümüzde insanın yaşam dünyasının karşısına koyabileceğimiz teknolojik bir dünyadan bahsetmek mümkün değildir.